

“KARDEŞ” KAVRAMININ ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ: ENGELLİ BİREYLER ÖRNEĞİ**Ali Eren Demir***, demiralieren14@gmail.com**DOI: 10.47525/ulasbid.805574****Özet**

Kardeş kavramı, gündelik dilde aile ilişkilerini anlatmaktan öte bir anlamda kullanılmaktadır. Kardeş söylemi, farklı sosyo-ekonomik ve siyasi haklardan tecrit edilmiş veya arka planda bırakılmış dezavantajlı gruplar için kullanımı medyada oldukça yaygındır. Buna örnek olarak kadınlar, işçiler, Suriyeliler ve engelliler gösterilebilir. Bu makalede “Engelli Kardeşlerimiz” söylemi üzerinden kardeş kavramının ötekileştirici anlamı tartışılacaktır. Engelli kardeşlerimiz söylemi, engelli bireylerin haberlerde ve diğer medyatik temsil kategorilerinde “dramatik” ve “elinden tutulması gereken” bir konuma indirgenmesi, sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Temel olarak medyada kullanılan “kardeş” söylemi ile üretilen damgalama (stigma), ötekileştirme süreçleri engelli bireyler örneği açıklanmıştır. Haberlerin söylemsel olarak incelenmesi, van Dijk’ın temellendirdiği eleştirel söylem analizi ile yapılmıştır. Makalede yüksek tirajlı gazeteler (Sabah, Milliyet, Hürriyet) ve çeşitli yerel gazeteler örneklem olarak seçilmiştir. Bu medya organlarının seçilmesindeki temel sebep ana akım medya sayılmalarıdır. Yanı sıra muhalif gazete ve medya yayın organlarına da bakılmıştır. Bu gazetelerde 2015-2018 yılları arasında “engelli kardeşlerimiz” söylemi kullanılarak yayınlanan haberler analiz edilmiştir. Bu inceleme sonucunda eğitim, sağlık, siyaset, sosyal yardımlaşma gibi toplumsal pratikler içerisinde ötekileştirilen engellilerin, medyada söylemsel karşılığının “kardeş” kavramı olduğu görülmüştür. Kardeş kavramı bu bağlamda hem ötekileştirici söylemi besleyen hem de ötekileştirici pratikler ile beslenen bir söylem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kardeş, Söylem, Engelli, Eleştirel Söylem Analizi, İdeoloji

* Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi
ORCID: 0000-0003-3812-3519
Makale Geliş Tarihi: 05.10.2020 Makale Kabul Tarihi: 18.11.2020

CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS OF THE CONCEPT OF "SIBLING": THE SAMPLE OF DISABLED INDIVIDUALS

Abstract

The concept of sibling is used in everyday language in a way other than describing family relations. The use of sibling discourse for disadvantaged groups who are isolated from different socio-economic and political rights or left behind is quite common in the media. Women, workers, Syrians and disabled people can be shown as examples. In this article, the marginalizing meaning of the concept of sibling will be discussed through the discourse of "Our Disabled Brothers". The discourse of our disabled brothers and sisters is a situation that is frequently encountered in the news and other media representation categories that reduced individuals with disabilities to a "dramatic" and "must-have" position. Basically, the stigma and marginalization processes produced by the discourse of "sibling" used in the media are explained as examples of disabled individuals. Discursive analysis of the news was done with the critical discourse analysis based on van Dijk. High circulation newspapers (Sabah, Milliyet, Hürriyet) and various local newspapers were selected as samples in the article. The main reason for choosing these media outlets is that they are considered mainstream media. Opposition newspapers and media outlets were also examined. The news published in these newspapers between 2015-2018 using the phrase "our disabled brothers" were analyzed. As a result of this examination, it has been seen that the discursive counterpart of the disabled people, who are marginalized in social practices such as education, health, politics and social assistance, is the concept of "brother" in the media. In this context, the concept of sibling emerges as a discourse that both produces the marginalizing discourse and is produced by marginalizing practices.

Keywords: Sibling, Discourse, Disabled, Critical Discourse Analysis, İdeology

Giriş

Medyada, günlük yaşamda sık sık duyduğumuz kardeş söylemi aynı zaman ideolojik bir somutlaşma olarak göze çarpmaktadır. Kardeş söylemi günümüzde sadece aynı ebeveynlere sahip insanlar için kullanılmamaktadır. Gündelik yaşantıda ve medyada kamusallaşmış bir “kardeş” söylemi kullanıldığı görülmektedir. Bireyin günlük yaşamda kullandığı söylemler, ne anlatmak isteği ve karşısındakinin ne anladığıyla ile şekillenir. Kardeş kelimesi, günlük yaşamda herkesin olumlu bir kategoriye koyduğu bir kelimedir. Ancak bu kelimenin altında, tabiri caizse, sahte bir gülümseme yatmaktadır. Kardeş söylemiyle yaratılan olumlu ve dramatik hava, aslında gerçek niyet ve bağlamı örten bir işlev görmektedir.

Bu çalışmada kardeş söyleminin engelli bireyler örneği üzerinden hangi anlamda ve hangi ideolojik süreç ile somutlaştığına dair bir tartışma yürütülecektir. Çalışma, medyada engelli bireylere dair kullanılan kardeş söylemindeki ötekileştirme ve damgalama boyutunu göstermeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede haberlerde “engelli kardeşlerimiz” söyleminin nasıl kullanıldığı, bu söylemin gündelik ilişkilerde nasıl damgalayıcı bir içerik kazandığı tespit edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca “engelli kardeşlerimiz” söylemiyle, toplumsal damgalama gibi ötekileştirici unsurların medyada nasıl üretildiği ele alınacaktır. Üretilen ötekileştirici yapı ve söylemlerin açıklanıp analizinin yapılabilmesi için eleştirel söylem analizi tekniği kullanılacaktır.

Eleştirel söylem analizi, dilin ne dediğini açıklamak ve açıklamak için kullanıldığında neyin kastedildiğine dair güçlü bir değerlendirme sağlayan bir tekniktir. Söylem, dil ve iletişim gibi olgular hem toplumu üreten hem de toplumdaki daha geniş süreçler tarafından üretilen söylemlerdir. Bu nedenle daima kendi sosyal bağlamları içinde düşünülmesi gerekmektedir. Söylemler sadece pasif bir şekilde dünya hakkında bilgi vermez, aynı zamanda onu anlamla doldurur, uydurur, perspektifleri şekillendirir. Geniş bir terim olan söylem, insanlar arasındaki iletişimin sağlandığı çeşitli yolları ifade ettiği için bu koşullarda kullanılabilir. Söylem, “gerçeklikle aktif bir ilişki” olarak düşünülebilir. Söylem, bu nedenle bir var olma ve yapma aracıdır ve bu spesifik uygulamanın anlaşılma ve yorumlanma biçimi, çalışmanın diğer üç analitik unsurunun göstergesidir; üretim, biçim ve alım. Bu üçünün yapısı ve ilişkileri ve bunların politik ve kültürel kaygılar yoluyla etkileşimleri, söylemin sayısız sosyal etkisini geliştirir (Fairclough, 2003: 11). Bu sosyal etki, öznenin bu söyleme erişmesine, anlamasına, kullanmasına ve direnmesine bağlıdır. Söylem, tek başına düşünülmemelidir; daha ziyade, söylemler bir metinlerarasılık eyleminde birbirlerini üretir ve yeniden üretilirler. Bu terim, belirli söylemlerin yalnızca ayrı söylemlere atıfta bulunularak anlaşılma biçimiyle ilgilidir. Rus dilbilimci Mikhail Bakhtin (1986) bu durumu

'diyalog' olarak tanımlamıştır: Söylemin sosyal yaşamının bir başka göstergesi olarak örtük veya açık bir şekilde diğer şeylere gönderme yapan dil süreçleri olarak tanımlar . Bakhtin (1986: 121), “yazarın söz üzerinde devredilemez bir hakkı vardır, ancak dinleyicinin de kendi hakları vardır ve yazar gelmeden önce sözde sesleri duyulanların da hakları vardır.” diyerek dilin ve söylemin özneler arası bir diyalog ve süreç olduğunu vurgulamıştır.

Bu bağlamda engelli kardeşlerimiz söyleminin bir örtük anlam taşıdığını ve bir sosyal mesaj içerdiğini açıklanmaya çalışılacaktır. Engelliler toplumsal dışlanma ve ötekileştirmeye maruz kalan sosyal bir gruptur. Bu dışlanma ve ötekileştirme tarihsel bir anlam taşır. Ortaçağda cüzzamlıların adalara kapatılması toplumdan uzak yerlerde tecrit edilmesi bu durumun tarihsel örneklerinden biridir. Toplum kavramı denilince akla normal bir söylem gelmekte ve bu normal tanımı sağlıklı ile özdeş tutulmaktadır. Sağlıksız, işsiz, dilenci ve başıboşlar modern toplumsal biçimde daha fazla bir ötekileştirme ve tecrit ile yüz yüze gelmişlerdir (Foucault, 2013). Bu tarihsel ve kavramsal bağlama rağmen engellilerin “kardeş” olarak dilde yerinin bulmasının tek sebebi onların farklılıklarının onları küçük düşürdüğünü söylemek veya örtük bir biçimde ifade etmektir. Ellerinden tutulacak kimseler olarak “kardeşlerimizin”, “bize” ihtiyacı olduğu söylemsel olarak ifade edilmektedir. Oysaki toplum denilen şey “sağlıklı” bireylerden oluşmamaktadır. Engelliler topluma kazandırılacak “kardeşlerimiz” değil zaten toplumun bir parçasıdır. Topluma kazandırılması gereken şey “ötekilerin”, “kardeş” değil birey olduğunu hatırlatmaktır.

1. Metodolojik Çerçeve: Eleştirel Söylem Analizi

Dil, ideolojiyi taşıyan genişleyebilen büyüyen bir torbadır bir araçtır. Ancak dili salt bir torba olarak nitelememiz onun amaca uygun hale getirilmesinden kaynaklıdır. Söylem ise, dilin kullanım biçimi olarak tanımlanmaktadır. Söylem yalnızca sosyal dünya hakkında önemli bir şeyi yakalamakla kalmaz, aynı zamanda sosyal fenomenlerin söylemsel olarak nasıl oluşturulduğunu göstermede de önemli bir etik ve politik rol oynar: şeylerin nasıl oldukları gibi olduklarını, farklı olabileceklerini ve dolayısıyla değiştirilebilirler (Dijk, 2015). Dil, bir sistematığı olan bir yapı olarak tek bir bütünken, bireyler onu kendi tercihlerine göre farklı şekilde kullanabilmektedir. Atalarımızın “dilini kemiği yoktur” kavramı tam olarak buraya oturmuştur. İdeoloji ise, gerçekliği kodlama sistemidir. İdeoloji mesajı üretmek için kullanılan semantik sistem olarak da tanımlanabilir. Semantik anlamda, ideoloji belli bir tür mesaj veya bir sınıfın sosyal söylemi olmayıp mesajların organizasyonlarının birçok düzeyinden biridir. Bu yüzden bilimsel söylemler de dâhil, herhangi bir mesajda bulunan bir anlamlandırma düzeyidir.

1960’lı yıllardan başlayarak tanımlanmaya başlanan söylem analizi, disiplinler arası bir çalışma alanı haline gelmiştir. Birçok farklı disiplinin bulunduğu bir içerik arz etmeye başlayan bu

yaklaşım, metodolojik bir analiz çerçevesi sunmanın ötesinde, sosyal, kültürel ve siyasal içerik değerlendirmelerini de kapsayarak, başlı başına teorik bir perspektife dönüşmüştür. Söylem çalışmalarının disiplinler arası çatısı; antropoloji, dilbilim, diyalog analizi gibi birçok araştırma alanını içine alarak genişlemiştir. Böylece, söylem analizi disiplinler arası bir özellik kazanmış ve yalnızca kelime sentaksları üzerine bir metot olmanın ötesine geçmiştir. Bu yeni çerçeve içinde söylem çalışmaları; metin, konuşma, iletişimsel eylem, film veya resim gibi farklı alanları kapsamıştır (Dijk, 2015: 3). Eleştirel söylem analizi, bu nedenle, söylemin biçimini, yapısını ve içeriğini, yaratılışında kullanılan gramer ve ifadeden, daha geniş bir kitle tarafından kabul ve yorumlanmasına kadar inceler. Fiillerin, zamirlerin ve isimlerin söylem içinde kullanılması, söylemin içeriğinin ve tonunun değerlendirilmesi kadar bu analizin bir parçasıdır. Metodoloji, basit alıntılardan daha fazlasına dayalı bir değerlendirmeyi kolaylaştırır, ancak söylemin ne yaptığına ve üretiminde, yayılmasında ve tüketiminde ne yapması istendiğine bağlıdır.

1970'li yılların ikinci yarısından başlayarak, söylem çalışmalarının gerek metodolojik çerçevesi gerekse de uygulama sahası çeşitlenmiştir. Bu dönemde güç, iktidar ve tahakküm kavramlarının yanı sıra, sosyal adaletsizlik, ırk ve sınıf eşitsizlikleri gibi konular üzerinde yoğunlaşmış ve söylem, genellikle metin ve konuşma pratikleri üzerinden incelenmeye başlanmıştır. Söylem kuramının metodolojik ve kavramsal çerçevesinin şekillenmesinde önem arz eden bu süreç, aynı zamanda çağdaş eleştirel söylem kuramlarının temellerinin atıldığı bir döneme denk gelir. Yaklaşım siyasal ve sosyal olanın eleştirel bir kavramsal çerçeveye oturtulmasında öne çıkar. Kültürlerarası iletişim tartışmaları ile eleştirel söylem analizi, söylem ve eylem arasındaki ilişkinin ortaya konmasında önemli bir kurumsal çerçeve olarak kendisini gösterir. Her türden söylemin arka planında var olan güç, iktidar ve hegemonya ilişkilerinin ortaya çıkartılması bu yaklaşımın eleştirel karakterini yansıtır. Disiplinlerarası bir analiz yöntemi olarak eleştirel söylem analizinin kavramsal ve metodolojik çerçevesi, konusu ve belli başlı teorik varsayımları eklektik bir nitelik taşır. Eleştirel söylem analizinin siyasal ve sosyal teorideki yerinin konumlandırılması açısından, söylem çerçevesini belirleyen yapısal ve işlevsel temellerle ilişkisi, anlamın söylem üzerinden sistematikleştirilmesi, söylemin tarihsel olarak konumlandırılması ve çözümlenmesi öncelikle üzerinde durulması gereken konular olarak öne çıkar. Son olarak, söylemsel analizin konusunun ve ilgi alanının belirlenmesi ve eleştirel söylem analizinin pratik uygulaması da söz konusu eklektik bağlamın ortaya konulabilmesi açısından önem taşır (Dijk, 2015: 23).

Gerek yapısal gerekse de fonksiyonel içeriği açısından eleştirel söylem analizi, iktidar, söylem ve eylem arasındaki ilişkinin incelenmesi için başvurulan eleştirel bir metot olarak kullanılmaktadır (Dijk, 2015: 12). Dilin fonksiyonel niteliği, özellikle kimliğin bireysel ve sosyal

çerçevesinin şekillenmesinde etkilidir. Bu nedenle, dil aracılığıyla kurulan söylem, dilin konusu olduğu kimliğin işlevsel niteliği ile bağlıdır. Dilin insanlar arasındaki iletişim ve etkileşimdeki rolü evrensel bir fonksiyonu ifade eder (Foucault, 2011: 22). Ancak aynı zamanda dil ve söylem, belirli bir kültürel, sosyal veya siyasal yapının parçasıdır ve temel nitelikleri bu yapı tarafından belirlenir. Bu açıdan, söylem hem yapısal bir niteliğe sahiptir hem de kimlik üzerindeki kurucu rolü nedeniyle fonksiyonel bir içerik taşır. Söylemin yapısal özelliklerinin değerlendirilmesi, eleştirel söylem analizinin öncelikleri arasındadır (Slattery, 2016: 221). Eleştirel söylem analizinin eklektik çerçevesi açısından öne çıkan bir diğer nokta, anlamın söylem üzerinden sistematikleştirilmesidir. Öte yandan, okuyucular ya da dinleyenler pasif değildir. Analiz konusu olan söylem, tarihsel bağlam dikkate alındığı ölçüde eleştirel bir sorgulamanın konusu haline gelebilir (Ritzer, 2018: 322).

Kimlik ve farklılık kavramları, eleştirel söylem analizinin öncelikli gündem maddelerindedir. Kimlik ve farklılık kavramlarının incelenmesinde bu analiz yöntemi önemli bir referans kaynağıdır. Üst kimliklerin çeşitli söylemler ile anlam üreterek geri kalanları ötekileştirmesi söylemin bir gücüdür. Kimlik ve farklılıkların temel dayanaklarından birisi üretilen söylemlerdir. Bu söylemler ötekinin gizli olarak aşağılamayı içermektedir. Ancak görünürde oldukça masum görünmektedir. Eleştirel söylem analizi, farklı boyutlarda kuramsal ve metodolojik açımları olan bir araştırma programı olarak ele alınabilir. Eleştirel söylem analizinde araştırmanın konusunun belirlenmesi veya yorumlanmasında araştırmacının kişisel değer ve inançlarından tamamen bağımsız olması mümkün değildir (Dijk, 2015: 314). Bilakis, araştırmayı yönlendiren ve temellendiren, araştırmacının bireysel tercihleri ve geçmişten taşıdığı özellikleridir. Nitel bir araştırma tekniği olarak tarafsızlığın yitirilmesi araştırmanın niteliğini geri atmaktansa daha ön plana çıkarmaktadır. Çünkü yapılan analiz yeni bir bakış açısı kazandırmakta ve görüş alanımızı genişletmektedir. Televizyon, sinema ve yeni medya araçları vasıtasıyla kullanılan bütün kanallar, mesajların aktarılmasında, basit ve kısa metinleri tercih etmekte, görsel materyalleri ön plana çıkarmaktadır (Dijk, 2015: 266). Bu nedenle, eleştirel söylem analizinde görsel malzemelerin analizi de önemli bir araştırma konusu olarak kendini gösterir. Eleştirel söylem analizi, çağdaş sosyal ve kültürel değişimi anlatmaya yönelik çalışmalar açısından önemli bir referans noktası haline gelmiştir.

Söylemin analiz edilmesinde belirginlik kazanan en öncelikli araştırma konusu şüphesiz dildir. Dil, yalnızca kimlik ve farklılığın üzerinden inşa edildiği işlevsel bir araç değil, aynı zamanda modernitenin yapısal nitelikleri arasında öne çıkan bir biçim olarak da tanımlanabilir (Dursun, 2004: 56). Bu nedenle, söylemin incelenmesi, dilin yazılı metinler veya konuşma biçimleri

aracılığıyla hangi bağlamsal içerik gözetilerek kullanıldığının çözümlenmesini gerektirir. Dolayısıyla, eleştirel söylem kuramı, sözlü ve görsel metinlerle söylem arasındaki ilişkiye bir önem atfeder (Dijk, 2015: 23). Eleştirel söylem analizi, verileri kesinlikle eleştirel bir duruştan analiz ederek dilbilimsel ve psikososyal yaklaşımları bir adım daha ileri götürür. Bu analizler söylemi-araştırmada oynanan sosyal hikâyeyi inceler ama aynı zamanda belirli bir kişinin neden bu özel masalla ilişkilendirdiğini sorar. Eleştirel söylem analizi, toplumda sunulan baskın ve ikincil söylemleri inceler ve çeşitli sosyal aktörler arasındaki direniş ve söylemlere el koyma kavramlarını araştırır. Bunu yaparken söylem analizi yalnızca sosyal dünya hakkında önemli bir şeyi yakalamakla kalmaz, aynı zamanda sosyal fenomenlerin söylemsel olarak nasıl oluşturulduğunu göstermede de önemli bir etik ve politik rol oynar: şeylerin nasıl oldukları gibi olduklarını, farklı olabileceklerini gösterir.

Kavramsal referanslar bağlamında da eleştirel söylem analizinin temelinde Foucault ve Habermas'ın etkileri görülür. Foucault'nun mikro iktidar yapı ve süreçlerine odaklanan analizi, bu yaklaşımın epistemolojik ve kavramsal çerçevesi açısından belirleyicidir. Foucault ve Habermas'ın etkisiyle, eleştirel söylem analizi; söylem, ideoloji ve güç arasındaki bağlantı üzerinde yoğunlaşır. Eleştirel söylem analizinin ilgi alanı Wodak'a (2015: 22) referansla şu şekilde özetlenebilir: Tahakküm, ideoloji ve gücün hâkim olan tarafından nasıl kullanıldığına dair metinler üzerinde bir iz sürmektedir. Araştırmayı gerçekleştiren araştırmacının alanına ve bakış açısına göre farklılık gösterebilmektedir. Haberin yapısal özelliğini ve ideolojik sunumunun analiz edilmesi ve tartışılması açısından, önem arz eden van Dijk'in (2015) söylem çözümleme yöntemi haber dilinin çözümlenmesine ilişkin kullanılacak analiz yöntemidir. Metni dikkate alarak söylem kurmanın yaslanan bu söylem analizi yöntemi haber metinlerinin anlam inşasının çözümlenmesinde başlıca başvurulan ana çalışma yöntemlerinden biridir. 1980 döneminde Avrupa'da haberler üzerinden inşa edilen ırkçılık, ön yargı ve ötekileştirme gibi kavramlar bu kurama dayanan analiz yönteminin temel konularından olmuştur. Dijk (2015) tarafından makro ve mikro yapılar olarak iki ayrılan haber metinlerinde, başlık, sözcük seçimi, iknayı arttıran alıntı, inandırıcılık özelliğini yücelten sayısal veri ve fotoğraf, grafik haberin anlamına ilişkindir.

Makro yapılar, tematik çözümleme ve şematik çözümleme başlıkları ile ele alınır. Tematik çözümleme, haberde özet görevi, üst başlık, alt başlık, spot üzerinden gerçekleşir. Bu durumda hiyerarşi dikkat çekicidir. Ne daha önemli veya ne daha önemsiz mesajını verir. Şematik çözümleme, özelliği ve nesnelliği belirler. Ana tema ve ana temaya ilişkin olayda geçen tanıkların görüşleri önemlidir. Durumsal ve yorumsal bütünlük söz konusudur.

Mikro Yapılar, haberin inandırıcılığına ilişkin retorik öğeler, haberin mikro yapısı olarak değerlendirilir. Haber metinde yer alan sözcük seçimi, diziliş biçimi, cümle yapısı, etkenlik ve edilgenlik fotoğraf, grafik, retorik öğelerdir. Bu yönetime göre konu başlık ve giriş bölümünde belirgin olarak verilir.

Biz çalışmamızda “kardeş” söyleminin kimler tarafından ne için kullanıldığında dair bir iz sürmeye çalışacağız. Ayrıca bu iz sürme sırasında dilin nasıl kullanıldığına ve söylemin ideoloji oluşturma sırasındaki karşılıklı ilişkisini inceleyeceğiz. Bu çalışmada “kardeş” kavramını bu anlamda gündelik mevcut anlamından öte hangi söylemi üretmek için kullanıldığını aramak için eleştirel söylem analizi kullanılmaktadır. Kardeş söylemi her ne kadar “içten” ve “sıcak” bir sözcük olarak kullanılsa bile temel olarak bir ötekileştirme ve altta görme söylemi içermektedir. Gündelik yaşamda güçsüz olan için sık sık kullanılan kardeş söylemi alışlagelmiş bir kavram olarak öteki anlamı pek göze çarpmamaktadır. “Bayan kardeşlerimiz”, “hanım kardeşlerimiz”, “işçi kardeşlerimiz” ve “engelli kardeşlerimiz” gibi tanımlamalar nedense hep “öteki”lere yönelik kullanıldığı görülmektedir. Burada çıkarılacak kavramsal harita sadece “engelli”leri ötekileştirmenin söylemsel izlerini aramakla kalamamakta aynı zamanda geri kalan “ötekilerin” toplumsal ötekileştirilme biçimlerine ışık tutmaktadır.

2.Kardeş Söylemi

Kardeş sözcüğünün TDK’de (2015) “aynı anne babadan doğmuş veya anne babalarından biri aynı olan çocukların birbirine göre adı” olarak tanımlanmıştır. Aynı anne veya babadan olan bireyler biyolojik ve toplumsal olarak birbiri ile kardeştir. Kardeş sözcüğünün temel anlamı bu olmakla birlikte TDK yan anlamları da şöyle tanımlamıştır: “ünlem adı bilinmeyen kimselere söylenen bir seslenme sözü” ve “aralarında değer verilen ortak bir bağ bulunanlardan her biri”. Günlük yaşamda yabancı olarak tanımlanan insanlar “kardeş” diye çağrılarak, geleneksel bir kelime üzerinden olumlu bir hava yaratılmak suretiyle yabancı ile anlamlı bir iletişim kurulmaya çalışılır. Ancak amaç söz konusu yabancıyla devamlı, sıcak – içten bir “kardeşlik” kurmak değildir. O anda olabildiğince sıcak bir mesaj vererek amaca ulaşmak, amaca ulaştığında ise “kardeşi” tekrar ilk konumuna, yani yabancılar arasına koymak esastır.

Ayrıca belli bir yola birlikte çıkmış, belli bir davada, gayede buluşmuş iki insan birbirine kardeş der. Buradaki kardeş ise cemaat/cemiyetin bir arada durmasını sağlayan bir yapıştırıcı bir sözcüktür. Cemiyette, birbirinden uzak ve yabancı insanlar aynı amaç için çalışırken, ancak ortak bir dil ile birbirleriyle buluşabilirler. Aslında bu insanlar arasında derin duygusal bir “kardeş”lik yoktur. Yarın o amaçtan uzaklaşan insan, birden bir yabancıya hatta belki de düşmana - ihanetçiye dönüşebilir.

Yani duygusal samimi bir kelime gibi görünse de “cemiyyet” içi kardeş kelimesi aslında akılcı bir işlevsellik üzerinden pratikleşmekte ve bireyler arasında yapıştırıcı görevi görmektedir. Çünkü kardeş kelimesi, duygusal bir niyetle söylene bile özde bürokratik bir niyet hedeflemektedir.

Kardeş kelimesinin bir diğer anlamı ise “yaşça küçük olan çocuk” anlamında kullanılır. Bu anlamlar aslında öz olarak birbirine oldukça yakındır ancak söylem olarak değerlendirildiğinde anlamlarını açık etmektedirler.

Evin dışındaki ilk kardeşler mahallede karşımıza çıkmaktadır. Edinilen ilk yakın arkadaş, kardeş kategorisine dâhil edilmek istenir ama simgeleştirme kapasitesi yetmeyince, bu kardeşlik fiziksel olarak gerçekleştirilmeye çalışılır: Kan kardeşlik müessesesi böyle doğar. Yaşla birlikte, bu somut kan kardeşliği yerini simgesel kankalığa bırakır. Keza, çocukluktaki o düşmanlık kardeşlik yaşantısının da yerini tam tersi yüceltilmiş bir güven alır (Gezmiş, 2018).

Bireysel alanda kardeş kelimesini sınıfta, işte, otobüste kullanmaktayız. Oldukça geniş bir anlam alanı olan kardeş kelimesi, söylenme tarzı itibarıyla, bütün olumluluğunu yitirebilir. Kavga öncesi söylenecek bir “Kardeş!” sözü kavganın fitiline başlamaya neden olabilir. Çünkü aslında burada kelimeyle “küçük çocuk” anlamı kullanılmıştır.

3. Engellilik Sosyolojisi

Engellilik sosyolojisinin kavramsal haritası, engelliliğin sosyal tarihi, toplumun engelli beden algıları ve bakış açıları gibi birçok konuyu incelemektedir. Engellilik sosyolojisi, toplumsal bir ötekileştirilme ve baskı aracı olarak engellilik tarihinin nasıl ısrarlı bir ayrımcılık, insanlıktan çıkarma ve sömürü cezasını olduğunu açıklamaya çalışmaktadır (Chennat, 2019). Foucault'nun biyo-iktidar (2015), Bourdieu'nun (1986) habitus ve sosyal sermaye gibi kuramlaştırmalarının merceğinden sakatlığın analizinin kısa bir tartışması yapılabilir Bourdieu (1986) sosyal sermaye kuramında, toplumsal yaşamda kullanılan bireysel alışkanlık ve yeteneklerin birer sermaye biçimi olduğunu söylemiştir. Bu sermaye biçimlerinin ekonomik sermaye gibi toplumsal ayrımlara yol açtığını söyleyen Bourdieu örneğin iyi bir Fransızca aksanına sahip olmanın kültürel ve sosyal bir sermaye olduğunu söylemiştir. Bu bağlamda zihinsel ve fiziksel olarak engelli bireylerin sosyal sermaye biriktirme noktasında zorlanacağını ve bir ayrımın oluşacağını söylemiştir. Foucault ise delilerin yani zihinsel, ruhsal hastaların modern dönemde akıl hastaneleri ile tecridini ve toplumdaki uzaklaştırmalarını anlatmıştır. Engelli bireylerin iktidar tarafından kurulan sağlık söyleminde “ötekiye” yerleştiğini söylemiştir. Foucault (2015: 122) cüzzam ile başlayan ve delilikle devam

eden toplumsal bir öteki biçimi olarak sağlıklı olmayan bireylerin tecridini kapitalizm, disiplinler toplum, yönetimsellik, nüfus ve biyo iktidar gibi kavramsallaştırmalar ile açıklamıştır.

Engelliliği anlamak için iki farklı model vardır - biyomedikal ve sosyal-sosyolojik model (Chennat, 2019). Biyomedikal modelde, engelliliği anlamak için normal ve anormal kavramı kullanılır ve bu önemlidir. Sosyal modelden farklı olarak biyomedikal model, anormalliğin engelli hastalarla ilgili olduğunu ve onların toplumun anormal bir parçası olduğunu düşünür. Sonuç olarak, onları alışılmadık bir grup olarak dışlama ve ayırma eğiliminde olacaktır (Chennat, 2019). Biyomedikal modelin ana odağı, bozulmadır. Dolayısıyla, bozulmanın bir anormallik olarak görülmesi, biyomedikal engellilik modelinin tıbbi hastalık modeline dayandığının bir kanıtıdır (Allan, 2010). Ayrıca, biyomedikal model, engelliliğin sakatlıktan kaynaklandığını düşünmektedir. Engellilik ve sakatlık kendi trajedisidir. Bu nedenle, engelle başa çıkmak, bu modelin engelliliği nasıl çözdüğüdür. Engelliler topluma uyum sağlamak için kendilerini değiştirmek zorundadır.

Sosyal model ise engeli olan herkesin normal bir insan gibi davranabileceğini düşünür. Engelliliğin temel nedenleri olarak sosyal engeller ve ayrımcılıktır. Toplumun tasarımı esas olarak normal insanlara yönelik olduğu için, engelliler toplumdaki hizmet ve ekipmanları kullanamamaktadır (Chennat, 2019). Her şeyin “normal”e göre tasarlanması ve düzenlenmesi dolayısıyla onları yardıma muhtaç bireyler haline düşürüyor. Sosyal model bu durumun “normal”, “sağlıklı birey” anlayışından oluşan bir toplumsal yaşamdan çok gerçekten toplumun bütün kesimlerini kaplayan bir sosyal hayat düzenlenmesi ile gerçekleşebileceğini söylemektedir (Chennat, 2019). Biyomedikal yaklaşıma yönelik eleştiriler, engelliğin yalnızca fiziksel veya bilişsel bozukluk olarak tanımlanması ve engelli bireylerin kişisel deneyimleri ve yorumlarını göz ardı etmesi üzerinden yapılmaktadır. Sosyal modele yönelik eleştiriler, engellik sosyolojisi üzerine yapılan çalışmaların çoğunun büyük ölçüde doğrudan engel deneyimi olmayan kişiler tarafından yapılmış olması üzerinedir (Allan, 2010).

4.Engelli Kardeşlerimiz Söyleminin Eleştirel Söylem Analizi

Çalışma kapsamında başvurulan gazeteler, “engelli kardeşlerimiz” söylemini içeren haber içeriklerine başvurmuştur. Engelli bireyler için kullanılan “kardeşlerimiz” söyleminin sistematik çözümlemesi yapılırken başlıklar, haber içerikleri, kullanılan dil ve biçimsel özellikler incelenecektir.

4.1.Başlıklar

Başlıklar ve ilk cümleler haber metninde söylemin vurgulandığı ana yerlerdir (Dijk, 2015). Haber başlığı, eleştirel söylem analizinin ana analiz konularından biridir. İnsanlar yazarın ima ettiği

görüşleri bilebilir ve eleştirel söylem analizi ile söylemde anlatılan olayların gerçek durumunu kavrayabilir.

“Engelli kardeşlerimiz için sessiz bir devrim gerçekleştirdik” (*Yeni Şafak*, 2017, 4 Aralık).

“5 bin engelli kardeşimizi 2018’de işe başlatacağız” (*Akşam*, 2017, 4 Aralık).

“Engelli Kardeşlerimiz Başımızın Tacıdır” (*Hürriyet*, 2015, 1 Haziran).

“Aldığımızı Bayrağı Engelli Kardeşlerimiz İçin Daha İleriye Taşıyacağız” (*Milliyet*, 2017, 12 Temmuz).

“Münevver Altın: "Hasta Ve Engelli Kardeşlerimizin Yanındayız" (*Milliyet*, 2018, 25 Temmuz).

“Engellilerin hayal kurmasının önünde engel yok” (*Milliyet*, 2017, 3 Aralık).

“50 binin üzerinde engelli memur kardeşimiz var” (*Milliyet*, 2017, 4 Aralık).

“Engellilere gıda paketi yardımı” (*Sabah*, 2020, 26 Eylül).

“Engelli vatandaşlara tekerlekli sandalye” (*Sabah*, 2020, 6 Eylül).

“Engelli sporcudan rekor” (*Sabah*, 2015, 30 Ekim).

“Engelli kardeşlerin, SGK mücadelesi” (*Evrensel*, 2015, 22 Mart).

Medyada karşımıza çıkan bu haber başlıklarının ortak noktası bir etiketleme ve damgalamadır. Bir birey olarak görülmeyen ve çaresizlik içerisinde gösterilen engellilerin kimlikleri yok sayılmaktadır. Sosyal anlamda damgalayıcı ve ötekileştirici bir anlam taşıyan kardeşimiz söylemiyle, bireyi haber yapan asıl şey göz ardı edilmiş, fiziksel ve zihinsel özellikleri ön plana çıkarılmıştır. Kişinin zihinsel ve fiziksel “özellikleri”ni, “eksiklik”, “yetersizlik” olarak anlamlandıran başlıklar, her ne kadar “sevgi dolu” imaj çizse de, özü itibarıyla bir ötekileştirme ve damgalama içermektedir. Normal olanı “engelsiz”den ibaret sayan,

Normal olanı “engelsiz”den ibaret sayan “engelli kardeşlerimiz” söylemi, böylece engelli bireyleri anormal olarak damgalayan bir işlev görmektedir. Evrensel gazetesinin atmış olduğu “Engelli kardeşlerin, SGK mücadelesi” (2015) başlıkta bir kurum ile belli sorunlar yaşayan ve çözemeyen iki bireyin “engelli” olduğu söylenerek konu dramatikleştirilmiştir. Devletin bir kurumunda yaşanan bir haksızlığın “normal bir bireye yapılsa olabilir ancak engelli bir kardeşimizi

de böyle bir yaklaşım olabilir mi?” sorgusunu taşıyan bu haberin söylemsel alt yapısı yaşanan haksızlık yerine başlıkta “engelli” vurgusu yapması söylemsel olarak bir ötekileştirme olarak değerlendirilebilir.

“Engelli kardeşlere” yönelik hizmet söylemi, çoğu zaman engelliye “ekonomik bir yük” algısının parçası kılmaktadır. “Engelli kardeşlerimizi işe başlatacağız”, “engelli kardeşlerimiz başımızın tacıdır” gibi söylemlere yansıyan ötekileştirici öz, söylemi tekraren beslemektedir. Başlıkta yer alan “engelli kardeşlerimizi işe başlatacağız” ifadesiyle, engelli bireylerin edilgen ve muhtaç konumu pekiştirilmekte ve sahiplenici bir konuma oturtulmaktadır. Aslında söz konusu hizmet engelli birey için, vatandaş olmaktan kaynaklı bir hak iken, “işe başlatılacak” söylemi kullanılmak suretiyle, bir “elinden tutma”, bahşetme ilişkisinin nesnesi yapılmaktadır.

Kardeş söyleminin, elinden tutulması gereken ve yardıma muhtaçmış gibi gösterilmeye çalışılan bireyler için kullanıldığını, “Bayan Kardeşlerimiz, Kurslar Sayesinde Özgüven Kazanıyor” haber başlığı ile de destekleyebiliriz. Toplumsal cinsiyet algıları üzerinden yardıma muhtaç olarak görülen kadınların “özgüven kazandığı” bir haber aracılığıyla duyurulmaktadır. “Kardeş” söylemi, yine bir ötekileştirme ve damgalama görevi üstlenmiştir.

“Engellileri Toplumla Kazandırma Gayreti İçindeyiz” (Milliyet, 2018, 8 Eylül) haberinde ise ötekileştirme ve toplumun dışında gösterme gözümüze açıkça çarpmaktadır. Toplum ile kimin kastedildiği, her ne kadar haber başlığında belirsiz kalsa da, engelliler dışında bir sosyal grubun kastedildiğini anlamak mümkündür. Tanımsal olarak toplumun sağlıklı bireylerden oluştuğunu varsaymak, kapitalizm ve modernitenin “iş gücü” bağlamında esas aldığı sosyal olgulardır (Foucault, 2015). Engelli bireyler toplumun bir parçası olmasına rağmen, toplumun sadece engelsiz bireylerden oluştuğu üzerinden şekillenen ideolojik yaklaşım kendisini göstermektedir.

“Görme engelli arkadaşlarına “göz kulak” oldular” (T24, 2018, 3 Nisan).

Bu haber başlığından yansıdığı gibi, engelli bireyleri eksiklik üzerinden resmeden bir ideolojik çerçeve sıklıkla gözlenebilmektedir.

Sonuç olarak haberin en dikkat çekici kısmı olan başlıkta yer verilen “kardeşlerimiz” söylemi, engellileri, bahşedici bir “yüce gönüllülüğün” gölgesine itmektedir. “Normal” olan “biz”, yani engelsizler, engellilerin yardımına soyunmuş fedakârlıklarıyla öne çıkarılmaktadır. Başlıkla mesaj verilmekte, haberin geri kalanında ise ötekileştirme ve muhtaç gösterilme hali gittikçe yoğunlaşmaktadır.

4.2.Girişler ve İçerikler

Başlıktaki söylemin temellendirildiği ve metne geçişi sağlandığı haber girişleri, habere konu olan olay, zaman ve taraflar hakkında ifadelerin yer aldığı bölümdür. Çözümleme kapsamında seçilen örnek haber girişleri şöyledir;

“Barış Köprüsü Dernek Başkanı tarafından sosyal medya üzerinden engelli kardeşlerimiz için ihtiyaç duyulan tekerlekli sandalye talebine sessiz kalamazdık” (İlkha, 2018, 23 Ekim).

"İşitme engelli kardeşlerimiz için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından İşitme Engelliler Ortaokulu için onay geldiği için ilçemiz ve öğrencilerimiz adına çok mutluyuz" (Milliyet, 2018, 16 Ekim).

“Zihinsel engelli Yağmur'un gelinlik giyme hayali gerçek oldu. Bugünlerin başka engelli kardeşlerimiz tarafından da tekrarlanmasını niyaz ederim.” (Hürriyet, 2018, 6 Ekim).

“Kocamaz: "Engelli kardeşlerimiz Allah'ın, engelsiz kullarına değerli bir emanetidir" (Milliyet, 2018, 9 Ekim).

"Bu yarışmada esas amacımız engelli bireylerimizi evlerinden, sıkıldıkları ortamdaki alıp buraya getirmektir. Burada da sevdikleriyle beraber birkaç saat de olsa onları rehabilite etmek istedik" dedi. [...] "Engelsiz Yaşam Vakfı'nın etkinliklerine mümkün olduğunda her zaman katılıyoruz. Bu etkinlik aslında engelli kardeşlerimiz için bir moralidir" ifadelerini kullandı. (Yeni Şafak, 2018, 26 Eylül).

Yeni Şafak gazetesinde bu şekilde verilen haber Sözcü gazetesinde “kardeş” kavramı kullanılmadan verilmiştir. Sözcü’de verilen haberin tam metni şu şekildedir:

“Ünlü isimler engelli çocuklarla boğazda balık tuttu. Engelsiz Yaşam Vakfı'nın organizasyonunda ünlü isimler engelliler ile bir araya gelerek oltayla boğazda balık tutma keyfi yaşadılar. Wilma Elles ilk kez olta atmış...Hayatında ilk kez eline olta aldığını söyleyen Wilma Elles, balık tutmak için oldukça çaba sarf etti. Boğazdan geçerken oltayla balık tutanları hep merak ettiğini belirten oyuncu “Ben şimdi gerçek bir İstanbullu oldum. Boğazda oltayla balık tutmak çok keyifliymiş. Bunu ilk kez yapıyorum. Her İstanbullu bunu mutlaka denemeli” dedi.” (Sözcü, 2018, 26 Eylül).

Bu haberde “engelli bireylerin” mutluluğu aşırı bir biçimde ön plana çıkarılmamıştır. Aksine dünyaca ünlü bir modelin dahi bunu yaparken heyecanlanacağı vurgulanmıştır. Bu açıdan engelliler

“en basit zevklerden” bile mahrum kalan bir toplumsal grup olarak gösterilmek yerine normal bir aktivite olarak ünlülerle balık tutması haberde vurgulanmıştır.

“Engelli kardeşlerimiz beyinlerini farklı noktalarda daha rahat kullanıyor, hafızalarına kodlaya biliyorlar. Daha kolay öğrenebiliyorlar. Allah kendilerine her konuda güç ve kuvvet veriyor” (*Hürriyet*, 2019, 19 Temmuz).

“...etkinliğimize zihinsel ve görme engelli kardeşlerimiz de katılarak kitap okuyorlar” (*Hürriyet*, 2018, 30 Eylül).

“Bağcılar Belediyesi olarak engellilere yönelik çalışmaların ve fırsatların başarıya dönüştüğünü ifade eden Çağırıcı, "Onların başarısı diğer engelli kardeşlerimiz için de örnek oldu. Bu başarıdan sonra birçok engellimiz de spora başlamış oldu. Başarılarının devamını diliyorum. Maddi ve manevi her zaman yanlarında olduğumu belirtmek istiyorum" dedi.” (*Sabah*, 2015).

"Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, "Türkiye, özellikle son 13 yıllık sürede, ekonomi, siyaset, yatırımlar ve kalkınmada nasıl sessiz bir devrim gerçekleştirdiyse, engelli kardeşlerimizin meselelerini çözüme kavuşturma hususunda da önemli bir dönüşüme sahne olmuştur" değerlendirmesinde bulundu.” (*Sabah*, 2015, 3 Aralık).

"Engelliler Haftası dolayısıyla ilçemizde yaşayan engelli kardeşlerimiz için küçük de olsa bir destek sağlamak istedik. Kemer Belediyesi olarak elimizden gelenin en iyisini yapmak için her zaman çalışmaya devam edeceğiz." (*Sabah*, 2015).

Örneklenen bu haberlerde önemli olan noktalardan biri, habere konu bireyi ve olayları farklı açılardan göstermek yerine, sınırlı bir perspektiften sunmaktır. Normal toplumsal beden dışında her şeyi “engelli” gören söylem, haber dilinde “normal” bedensel algının dili olarak yansımıştır.

Hürriyet gazetesinde yayınlanan haberlerde “engelli kardeşlerimizin” yardım “çalışmalarına” engelsiz bireyler olarak sessiz kalmadığımız vurgulanmıştır. Engelli bireylerin yardıma muhtaç elinden tutulması gereken bireyler olduğu bir kez daha öne çıkmaktadır. Yine Hürriyet gazetesinde çıkan haberde hem bir engelli hem de bir kadın ötekileştirmesi mevcuttur. “Yağmur’un gelinlik giyme hayali” başlığıyla verilen metnin girişinde, gelinlik giymeyi kadınların en büyük hayali sayan söylemin bir dışavurumu bulunmaktadır.

Söylemin özünde, engelli olmak ile öylesine büyük bir eksiklik olarak sunulmaktadır ki, “gelinlik giymek”, ancak “hayalle” özdeşleştirilmektedir. Bu “imkansızlık” karşısında geri kalan engelli bireyler, güçsüzlük ve muhtaçlık ekseninde şekillenen bir algıyla baş başa bırakılmaktadır.

Milliyet gazetesinde çıkan haber, yine toplumu engelsiz bireylerden müteşekkil bir yapı olarak sunarken, engellileri ona dahil olmaya çabalayan ancak asla dahil olamayacakları bir ideolojik söylem ekseninde ele almaktadır. “Engelli kişilerin, engelsiz bireylere emanet” olduğu zemininden hareket eden haber, engelli kişileri, kendi başına var olamayacak bir söylemle sunmaktadır. Kendini emanet taşıyabilecek geniş gönüllü olarak gösteren engelsiz bireyler, engelli kişilerin zorluklarını yükleneciklerini ifade etmektedirler. Oysa engelli birey kendi başına bir bireydir. Elleri tutma, destek gibi söylemler üzerinden bir dramatizasyon atmosferine hapsedilmesi engelliye ötekileştirici bir yaklaşımdır.

Aşağıda verilen haberde ise İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Tunç Soyer’in tweeti direkt olarak alıntılanıyor ve haber içeriğinde “kardeş” kelimesi geçirilmemektedir. Doğrudan alıntılanan içerik ise:

“Kullanımı zorunlu hale gelen maskelerden dolayı işitme engelli kardeşlerimiz iletişim kurmakta zorlanıyor. Bu noktada onlar ve işitme engellilere hizmet üreten bireyler için dudak okumayı kolaylaştıran şeffaf maskeler üretmeye başladık. Biz her konuda Engelsiz İzmir diyoruz!” (Evrensel, 2020, 4 Eylül).

“Mehmet Demir Yılmaz’ın yönetmen koltuğunda oturduğu filmin müziklerini ise Yeni Türkü’nün solisti Derya Köroğlu yaptı. Filmin yönetmeni Yılmaz ile İki İyi Çocuk’u konuştuk.[...] Çocukluğumda, toplumdan izole edilmemiş, bizimle aynı okullara giden, aynı sokaklarda birlikte oynadığımız zihinsel engelli kardeşlerimiz vardı. Önceleri tuhaf gelirdi ama zamanla alıştırdık. Bizden hiçbir farkları yok gibi gelmeye başladılar.” (Atabay, 2018)

Birgün gazetesinde yayımlanan bu röportajın başlığının ise “Hoşgörünün hikâyesi” olması yine engelli bireylerin ötekileştirilmesinin söylemsel karşılığı olarak karşımıza çıkmaktadır. “Hoşgörü” söylemi de tıpkı “kardeş” söylemi gibi ötekileştirici bir anlamı olduğu söylenebilir. “Anlayışla karşılayarak hoş görme durumu” (TDK, 2015) olarak tanımlanan hoşgörü söylemsel olarak aslında güçlünün güçsüze karşı uyguladığı bir pratik olarak tanımlanabilir. Güçsüz ve kardeş olarak engellilerin “tuhaflığının”, “bizden farkları yok”muş gibi yine sağlıklı birey üzerinden tanımlamak ve normalleştirmek yine engelli bireyleri ötekileştirmenin bir şeklidir.

“Konu ile ilgili açıklamada bulunan Avcılar Belediye Başkanı Av. Turan Hançerli, “Kıymetli kardeşlerimiz için bir süredir yeni bir maske üretiyoruz. Bu maske, işitme engelli kardeşlerimin dudak okuyabilecekleri ve daha kolay anlaşabilecekleri bir maske. Bu maskeyi

engelli kardeşlerimize ulaştırıyoruz. İşitme engellilere yönelik bu çalışmamızın tüm dünyaya örnek olmasını temenni ederim” dedi. (Birgün, 2020, 22 Mayıs)

Engelli kişileri anlayan ve onların sorununu çözmeyi kendisine amaç edinen engelsiz birey söylemi, ötekileştirici, ideolojik söylemin alt yapısı oluşmaktadır. Habere konu olan olayların söylemsel alt yapısı, eleştirel söylemin odaklandığı noktalardan birisidir. Arka plan sunumlarında, engelli olmanın eksik olmak manasına gelmediğini anlatmak yerine, engelsiz bireyden ibaret toplum yaklaşımı esas alınmaktadır. Haberler genel itibari ile kardeş söylemini işlemekte ve engelli bireyler, sosyal konumları ile haber olmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada, “kardeş” söyleminin engelli bireyler üzerinden kullanımı, Türkiye’deki ana akım üç gazetenin haberleri ekseninde incelenmiştir. Engelli bireylere ilişkin ötekileştirici-damgalayıcı algının benimsenmesi, pek çok toplumsal süreci içerisinde barındırmakla beraber, medyatik temsillerle yakından ilişkilidir. “Kardeş” söylemi, “ötekiler” söz konusu olduğunda kendini çok daha bariz bir biçimde göstermektedir. “Bayan, hanım, kadın, işçi, hemşire, köylü, engelli, işsiz, memur” kardeşlerimiz söylemsel olarak hep kulağa daha yakın gelmiştir. Çünkü onlar ötekiler olarak sosyal yaşamı kuran ve yöneten egemen gücün kardeşidir. Egemen güç kimi zaman erkek, kimi zaman sağlıklı bir birey kimi zamanda zenginler olabilmektedir. Sosyal yapının egemen söylem tarafından kurulması, tüm ötekileri bu çizginin zaten en başında dışına atmaktadır. Erkek egemen bir toplumda kadınlara “erkek” tarafından yaratılan bir iş olanağı ancak “hanım kardeşlerimize iş” sloganı ile haber yapılacaktır. Engelliler için de bu durum öyledir. Sosyal, ekonomik ve siyasal platformda pek çok fiili engelle karşı karşıya bırakılmış engelliler, medyadaki temsillerinde, söz konusu dezavantajlı konumlarının yapısal nedenlerine eğilmekten ziyade, “dramatik” ve “elinden tutulması gerekli” bir çerçeveye sıkıştırılmaktadır. Engelli bireylere ilişkin haberlerdeki temel bağlamın “kardeş” olması bir hayli önemlidir. Aslında engelli bireylere yönelik “kardeşimiz” söylemi, ilk bakıştaki olumlu mesajla perdelenmiş bir gerçekliğe tekabül etmektedir. Gazeteler, farklı biçimlerde de olsa, kardeş söylemini, yardıma muhtaç ve mahkûm engelli profiliyle sunmak noktasında benzer bir nitelik arz etmektedirler. “Kardeşimiz” söylemi, bu yetersizliğin üzerine çekilmiş cila işlevini yüklenmektedir. Sonuç olarak denilebilir ki, “kardeşimiz” söylemi, haber metinlerindeki ötekileştirici söylemin üzerini örten bir örtüye dönüşmektedir. Engelli bireylerin günlük hayatlarındaki normal temsilleri yerine, yetersizlik üzerinden kurulmuş bir temsilin tercih edilmesi, ötekileştirici anlayışın bir yansımasıdır. Engellileri toplumla bütünleştirmek, her şeyden önce ötekileştirici söylemi bertaraf etmekle ilgilidir. Dramatik örnekler üzerinden, meseleyi “kardeşlerimizin elinden tutmak” gibi ifadelerle hapseden yaklaşım, yapısal

temeli göz ardı etmekle kalmıyor, var olanı meşrulaştıran bir rol oynamaktadır. Esasen başka çalışmalarla, “kardeş” söyleminin diğer dezavantajlı gruplar nezdindeki kullanımına eğilmek, derinliklere nüfuz etmiş ötekileştirici söylemin deşifresi için katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Akşam. (2017, 4 Aralık). <https://www.aksam.com.tr/siyaset/5-bin-engelli-kardesimizi-c22018de-ise-baslatacagiz-c2/haber-685290>, Erişim: 12 Aralık 2018.

Allan, J. (2010). The Sociology of Disability and the Struggle for Inclusive Education. *British Journal of Sociology of Education*, 31(5), 603.

<https://dspace.stir.ac.uk/bitstream/1893/2781/1/BJSEPaper%5b1%5d.pdf>.

Atabay, B. (2018). “Hoşgörünün Hikayesi”, *Birgün*. 2 Eylül, <https://www.birgun.net/haber/hosgorunun-hikayesi-228939>, Erişim: 29 Eylül 2020.

Bakhtin, M. (1986). *Speech Genres and Other Late Essays*. Austin. University of Texas Press.

Bauman, Z. (2016). *Postmodern Etik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Birgün. (2020, 22 Mayıs). <https://www.birgun.net/haber/avcilar-belediyesi-nin-isitme-engelli-maskesi-dunya-basininda-302623>, Erişim: Erişim: 29 Eylül 2020.

Bourdieu, P. (1986). Forms of Capital (from Handbook of theory and research for the sociology of education, ed. by J. G. Richardson). <https://web.stanford.edu/~eckert/PDF/Bourdieu1986.pdf>, Erişim: 09 Kasım 2020.

Bourdieu, P. (2015). *Ayırım*. (D. Fırat, Çev.) İstanbul: Heretik Yayıncılık.

Chennat S. (2019) *Sociology of Disability*. In: Chennat S. (eds) *Disability Inclusion and Inclusive Education*. Springer, Singapore.

Devran, Y. (2010). *Haber Söylem İdeoloji*. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.

Dijk, T. v. (2015). *Söylem ve İdeoloji*. İstanbul: Su Yayıncılık.

Dursun, Ç. (2004). *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi*. İstanbul: Elips Kitap.

Evrensel. (2015, 22 Mart). <https://www.evrensel.net/haber/108490/engelli-kardeslerin-sgk-mucadelesi>, 28 Eylül 2020.

Evrensel. (2020, 4 Eylül), <https://www.evrensel.net/haber/413237/izmirde-isitme-engelliler-icin-seffaf-maske-uretiliyor>, Erişim: 28 Eylül 2020.

Fairclough, N. (2003). *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. New York and London: Routledge.

- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. Ankara: İmge.
- Foucault, M. (2009). *Kelimeler ve Şeyler*. İstanbul: İmge Yayıncılık.
- Foucault, M. (2011). *Bilginin Arkeolojisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- Foucault, M. (2013). *Hapishanelerin Doğuşu*. İstanbul: İmge Kitapevi.
- Foucault, M. (2015). *Büyük Kapatılma*. İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık.
- Gezmiş, E. O. (2018). *Cinayetin ve yüceltmenin sınırlarında: Kardeşlik*.
<http://t24.com.tr/k24/yazi/kardesler,1507>, Erişim: 22 Ekim 2020.
- Giddens, A. (1998). *Modernliğin Sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2017). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Goffman, E. (2009). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Hürriyet*. (2015, 01 Haziran). hurriyet.com.tr. 12 12, 2018 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/engelli-kardeslerimiz-basimizin-tacidir-37120974>, Erişim 12 Haziran 2018.
- Hürriyet*. (2018, 6 Ekim). <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/balikesir/burhaniye/zihinsel-engelli-yagmurun-gelinlik-giyme-hayal-40978631>, Erişim: 12 Aralık 2018.
- Hürriyet*. (2018, 30 Eylül). <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/kayseri/kayseride-7den-70e-herkes-kitap-okudu-40972453>, Erişim: 12 Aralık 2018.
- Hürriyet*. (2019, 19 Temmuz). <https://www.hurriyet.com.tr/gorme-engelli-bakkalin-calisma-azmi-belediye-b-40901809>, Erişim: 12 Aralık 2019.
- İlkha. (2018, 23 Ekim). <https://ilkha.com/guncel/engellilere-tekerlekli-sandalye-dagitildi-84941>, Erişim: 12 Aralık 2018.
- İnal, A. (1996). *Haberi Okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.
- Milliyet*. (2017, 4 Aralık). <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/bakan-kaya-son-15-yilda-memur-olarak-calisan-engelli-sayisini-tam-9-kat-artirdik-12445571>, Erişim: 12 Aralık 2018.
- Milliyet*. (2017, Aralık 03). <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/basbakan-yildirim-engellilerin-hayal-kurmasinin-onunde-engel-yok-2565906>, Erişim: 1 Ocak 2019.
- Milliyet*. (2017, 12 Temmuz). <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/kayseri/baskan-ozkartal-aldigimizi-bayragi-engelli-kardeslerimiz-icin-daha-ileriye-tasiyacagiz-12916373>, Erişim: 1 Ocak 2019.
- Milliyet*. (2018, 16 Ekim). <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/sanliurfa/siverekte-isitme-engelli-ogrenciler-icin-okul-yapilacak-13097340>, Erişim: 12 Aralık 2018.

- Milliyet*. (2018, 9 Ekim). <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/mersin/2-mersin-uluslararasi-engelsiz-sanat-festivali-basliyor-13081905>, Erişim: 12 Aralık 2018.
- Milliyet*. (2018, 8 Eylül). <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/erzurum/kelesoglu-engellileri-topluma-kazandirma-gayreti-icindegiz-13021347>, 12 Aralık 2018.
- Milliyet*. (2018, 25 Temmuz). <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/kutahya/munever-altin-hasta-ve-engelli-kardeslerimizin-yanindayiz-12941989>, Erişim: 12 Aralık 2018.
- Ritzer, G. (2018). *Modern Sosyoloji Kuramları*. İstanbul: Deki Basım Yayın.
- Sabah*. (2015, 30 Ekim). <https://www.sabah.com.tr/video/spor/engelli-sporcudan-rekor>, Erişim: 12 Aralık 2018.
- Sabah*. (2015, 3 Aralık). *Sabah*. Aralık 12, 2018 tarihinde [sabah.com.tr: https://www.sabah.com.tr/gundem/2015/12/03/erdogandan-dunya-engelliler-gunu-mesaji](https://www.sabah.com.tr/gundem/2015/12/03/erdogandan-dunya-engelliler-gunu-mesaji), Erişim: 12 Aralık 2018.
- Sabah*. (2020, 6 Eylül). <https://www.sabah.com.tr/guney/2020/09/06/engelli-vatandaslara-tekerlekli-sandalve>, Erişim: 9 Kasım 2020.
- Sabah*. (2020, 18 Mayıs). <https://www.sabah.com.tr/akdeniz/2020/05/18/engellilere-gida-paketi-yardimi>, Erişim: 29 Eylül 2020.
- Slattery, M. (2016). *Sosyolojide Temel Fikirler*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Sözcü*. (2018, 26 Eylül). https://www.sozcü.com.tr/hayatim/yasam-haberleri/unlu-isimler-engelli-cocuklarla-bogazda-balik-tuttu/?utm_source=dahafazla_haber&utm_medium=free&utm_campaign=dahafazlahaber, Erişim: 28 Eylül 2020.
- Şahin, F. (2002, Ekim). Özgürlük ve Medikal Model: Yardım Veren Meslekler İçin Sosyal Hizmet Örneğinde Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 13(2), 7076.
- Şenel, B. (2017). "Biz Büyük Bir Aileyiz": Türkiye'de Devlet Söyleminde 'Makbul' Kadınlık ve Aile. *Mülkiye Dergisi*, 31-69.
- T24. (2018, 3 Nisan). <https://t24.com.tr/haber/gorme-engelli-arkadaslarina-goz-kulak-oldular,596494>, Erişim: 12 Aralık 2018.
- TDK. (2015). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Wodak, R. (2015). *Methods Critical Discourse Studies*. New York: Sage.
- Yeni Şafak*. (2017, 12 Aralık). <https://www.yenisafak.com/gundem/engelli-kardeslerimiz-icin-sessiz-bir-devrim-gerceklestirdik-2894685>, Erişim: 22 Ağustos 2018.
- Yeni Şafak*. (2018, 26 Eylül). <https://www.yenisafak.com/hayat/engelli-bireyler-unlu-isimlerle-birlikte-balik-tuttu-3398081>, Erişim: 12 Aralık 2018.